

4-мавзу. Таълим мазмунини белгиловчи хужжатлар

Режа:

1. Олий таълимнинг Давлат Таълим Стандарти
2. Малака талаблари
3. Ўқув режа
4. Ўқув дастури

1. Давлат Таълим Стандарти

Давлат таълим стандартлари олий таълим сифати ва мазмунига қўйиладиган талабларни белгилайди. Давлат таълим стандарти 2 тоифада бўлади:

1. Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Махкамаси томонидан тасдиқланадиган хужжатлар;
 - Олий таълим Давлат Таълим Стандарти. Асосий қоидалар.
 - Олий таълим йўналишлари ва мутахассислари классификатори.
2. Ўзбекистон Республикаси Олий ва Ўрта маҳсус таълим вазирлиги томонидан тасдиқланадиган хужжатлар:
 - бакалавриат йўналишлари Давлат Таълим Стандартлари.
 - магистратура мутахассисликлари Давлат Таълим Стандартлари.

Давлат Таълим Стандартларининг мақсад ва вазифалари:

- 1) Кадрлар тайёрлаш сифати ва таълим мазмунига қўйиладиган талабларни белгилайди.
- 2) Таълим олувчилар тайёргарлигининг зарур билим даражасини ва Олий таълим муассасаси битиравчиларига қўйиладиган малакавий талабларни белгилайди.
- 3) Олий таълим муассасасининг ўқув юкламалар ҳажмини белгилайди.
- 4) Олий таълим муассасаси фаолияти ва кадрлар тайёрлаш сифатини назорат қилиш ва баҳолаш тизимини механизмини ишлаб чиқади.

Классификатор деб – олий маълумотли Кадрлар тайёрлаш бўйича таълим йўналишлари ва мутахассисликларнинг тизимлаштирилган рўйхатига айтилади. Ушбу классификаторда 8 та билим соҳаси мавжуд:

1. Гуманитар соҳа 100000
2. Ижтимоий соҳа, иқтисод ва хуқуқ 200000
3. Ишлаб чиқариш ва техник соҳа 300000
4. Қишлоқ ва сув хўжалиги 400000
5. Соғлиқни сақлаш ва ижтимоий таъминот 500000
6. Хизматлар соҳаси 800000

Тошкент кимё технология институтида 4 та билим соҳаси, 17 та таълим йўналиши ва 26 та магистратура мутахассисликлари бўйича ёш мутахассислар тайёрланмоқда.

Гуманитар соҳа 100000

Ижтимоий соҳа, иқтисод ва ҳуқуқ 200000

Ишлаб чиқариш ва техник соҳа 300000

Хизматлар 600000

Классификаторда билим соҳаси, таълим соҳаси, таълим йўналиши ва магистратура мутахассислигининг шифри келтирилади. Масалан:

билим соҳаси: Гуманитар соҳа 100 000

таълим соҳаси: Педагогика – 110 000

таълим йўналиши: Касб таълими (йўналишлар бўйича) – 5 111 000

таълим мутахассислиги: Касб таълими назарияси ва методикаси (мутахассисликлар бўйича) – 5А 111 001

Таълим йўналишлари Давлат Таълим Стандартларининг таркибида куйидаги бандлар ёритилиб берилган:

1. Таълим олиш муддати ва малакавий даражаси
2. Йўналишнинг фан-техника соҳасидаги ўрни
3. Касбий фаолият даражаси ва обектлари
4. Касбий фаолият турлари
5. Касбий мослашиш имкониятлари
6. Таълимни давом эттириш имкониятлари
7. Бакалаврнинг маълумот даражасига қўйиладиган умумий талаблар
8. Фан блоклари бўйича олинган билим ва маҳоратга қўйиладиган талаблар
 - 8.1. гуманитар ва ижтимоий-иқтисодий фанлар блокига талаблар
 - 8.2. математика ва табиий-илмий фанлар блокига талаблар
 - 8.3. умумкасбий фанлар блокига талаблар
 - 8.4. мутахассислик фанлари блокига талаблар
 - 8.5. битирув малакавий ишига қўйиладиган талаблар

2. Малака талаблари

Малака талаблари – битирувчиларга қўйиладиган минимал талабларни белгилайди. Бунда қуйидагилар акс эттирилади (5320300 - Технологик машиналар ва жиҳозлар (ёғочсозлик технологияси) бакалавриат таълим йўналиши мисолида):

1. 5320300 – Технологик машиналар ва жиҳозлар (ёғочсозлик технологияси) бакалавриат таълим йўналишининг умумий тавсифи
 - 1.1. Қўлланиш соҳаси
 - 1.2. 5320300 – Технологик машиналар ва жиҳозлар (ёғочсозлик технологияси) таълим йўналиши бўйича бакалаврлар касбий фаолиятларининг тавсифи
2. 5320300 – Технологик машиналар ва жиҳозлар (ёғочсозлик технологияси) таълим йўналиши бўйича бакалаврларнинг тайёргарлик даражасига қўйиладиган умумий талаблар
 - 2.1. Бакалаврларнинг тайёргарлик даражасига қўйиладиган умумий талаблар

- 2.2. 5320300 – Технологик машиналар ва жиҳозлар (ёғочсозлик технологияси) таълим йўналиши бўйича бакалаврларнинг касбий фаолиятларига қўйиладиган малака талаблари
3. 5320300 – Технологик машиналар ва жиҳозлар (ёғочсозлик технологияси) бакалавриат таълим йўналиши ўқув режаси ва фан дастурлари мазмунига қўйиладиган умумий талаблар
- 3.1. Ўқув режа фанлари блоклари мазмунига қўйиладиган умумий талаблар
- 3.2. 5320300 – Технологик машиналар ва жиҳозлар (ёғочсозлик технологияси) бакалавриат таълим йўналиши ўқув режасидаги юклама ҳажми

3. Ўқув режа

Ўқув режаси - давлат ҳужжатидир. Ўқув режаси барча турдаги таълим муассасаларида сўзсиз амал қилиниши лозим бўлган меъёрий ҳужжатидир.

Ўқув режаси деб ўқитиладиган фанлар, ўқитиш учун ажратилган соатлар ва ўқув йилининг тузилишини белгилаб берувчи давлат ҳужжатига айтилади.

Таълим муассасаларининг аниқ бакалавр йўналиши ёки магистратура мутахассислиги бўйича ўқув режалари тегишли вазирлик ва идоралар томонидан тасдиқланади.

Ўқув режасини тузишда қўйидаги омилларга асосланилади:
-ўқув режаси ўқув ва тарбия ишларининг мақсад ва вазифаларига асосланади. Асосий мақсад илмий билимлар бериш ва олган билимларини ҳаётда қўллай олишга ўргатишдан иборатdir;

-таълим муассасаларида бир бутун тугал билим берилади.
-ўқув режасига киритилган фанларнинг ҳажми, қайси курсда ўқитилиши ва унга ажратилган соатлар ўқувчиларнииг ёши ва билим савиясига қараб белгиланади. Бунда фаннииг ҳажми, мураккаблиги, дидактик аҳамияти ҳам эътиборга олинади. Ўқув режасига киритилган фанлар, биринчи навбатда, умуминсоний тарбиянинг мақсад ва вазифаларини амалга оширишга қаратилган бўлиши, уларнинг илмий-фоявийлиги Ўзбекистоннииг келажаги учун муносиб баркамол инсонни тарбиялаб, вояга етказиш учун хизмат қилиш кўзда тутилади. Шунинг учун талабаларга табиат ва жамият ҳақидаги илмий билимлар, ишлаб чиқариш асослари ҳақидаги билимлар бериш билан бир қаторда жисмоний тарбия, соғлом авлоднинг маънавий қиёфасини шакллантириш ҳам мақсад қилиб қўйилади.

Техника соҳасидаги олий таълим муассасалари бакалавр таълим йўналишлари ўқув режаси 5 та блокдан иборатdir:

1. Гуманитар ва табиий-илмий фанлар
2. Умумкасбий фанлар
3. Ихтисослик фанлари
4. Кўшимча фанлар

Булардан ташқари ўқув режасида ўқув даври жараёнлари ҳам кўрсатилади, яъни назарий ўқиши ҳафталари, аттестасиялар, малакавий амалиётлар, битирув олди амалиёти, якуний давлат аттестасиялари, малакавий битирув иши ҳимояси, шунингдек талабаларнинг таътил даврларининг муддати ва кетма-кетлиги ҳам келтирилади.

4. Ўқув дастури

Фанлар бўйича намунавий ўқув дастури услубий-меерий хужжат бўлиб, давлат таълим стандартининг бакалавр (ёки магистр) билими, ўқуви ва кўникмаларига муайян фан бўйича кўйилган талабларга мувофиқ ишлаб чиқилади. Унга таълим берувчи ва таълим олувчи сўзиз риоя қилиши шарт. Ўқув дастурида муаёян бир фанни ўқитиш учун ажратилган билимларнинг мазмуни ва сиёсий йўналиши белгилаб берилади. Унда фаннинг мазмуни маълум кетма-кетликда мавзулар орқали баён этилади.

Намунавий дастур асосида эса тегишли таълим йўналиши ёки мутахассислиги мослаштирилган ишчи ўқув дастурлари ишлаб чиқилади.

Намунавий ўқув дастури муаллифлари.

Намунаний ўқув дастурлари Олий ва ўрта маҳсус таълим вазирлигининг буйруғи билан белгиланган таянч олий таълим муассасаларида тегишли фан соҳасидаги етук олимлар, мутахассислар ва тажрибали профессор-ўқитувчилардан ташкил топган ижодий гурух томонидан тузилади.

Наъмунавий фан дастурининг таркибиға қуидагилар киритилади:

- Кириш.
- Ўқув фанининг мақсади ва вазифалари
- Фан бўйича талабаларнинг билим, кўникма ва малакаларига кўйиладиган талаблар.
- Фаннинг ўқув режадаги бошқа фанлар билан ўзаро боғлиқлиги ва услубий жиҳатдан узвий кетма-кетлиги.
- Фанни ишлаб чиқаришдаги ўрни.
- Фанни ўқитишдаги замонавий ахборот ва педагогик технологиялар.
- Асосий қисм.
- А) Фаннинг назарий машғулотлари мазмуни;
- Б) Лаборатория машғулотларини бажариш учун кўрсатмалар ва тавсиялар;
- Амалий машғулотларни ташкил этиш бўйича тавсиялар ва кўрсатмалар;
- Курс иши ва курс лойиҳалари бўйича тавсия этиладиган мавзулар;
- Мустақил ишни ташкил этиш;
- Дастурнинг услубий-информацион таъминоти;
- Фойдаланиладиган асосий дарсликлар ва ўқув қўлланмаларининг рўйхати.

Намунавий ўқув дастури вазирликнинг буйруғи билан тасдикланган ўқув режаларига киритилган муайян фан учун ажратилган энг кўп вақт

бюджетига мослаб, ҳар 20 соатлик материал учун тахминан бир бетлик ҳажмда тузилади. Ушбу намунавий ўқув дастури асосида яратилган ишчи ўқув дастурида аниқ мавзулар, уларга ажратилган соатлар, мавзулар бўйича кўлланилувчи дидактик ва техник воситалар, мавзулар ва бўлимлар бўйича билимни назорат қилиш турлари ҳамда тегишли услубий тавсиялар аниқ кўрсатилади ва шу боис унинг ҳажми чекланмайди.

Намунавий ўқув дастурининг мазмунига қўйилган талаблар.

Дастур фан, техника, технологиянинг сўнги ютуқлари, олий таълим ривожланишининг жаҳон тенденсияларини ҳисобга олиши, Республикада жорий этилган узлуксиз таълим тизимининг таълим турлари ўртасидаги узвийлик ва узлуксизликни таъминлаши, айниқса 3 хил таълим – умумий ўрта таълим, ўрта маҳсус, қасб-хунар таълими ва олий таълимда узлуксиз ўқитиладиган фанларда мавзуларнинг мантикий кетма-кетлиги, оддийдан мураккабликка, хусусийдан умумийликка ўтиб бориш тамойилларига амал қилиши шарт. Дастурда таълим олувчиларнинг мустақил билим излаш ва уни ўзлаштириш, ўқитиш жараёнини интерфаол ўқитиш усуллари асосида ташкил этишга, мавзуларнииг бир хил талқинда такрорланмаслигига эътибор берилиши зарур.

Намунаний ўқув дастурининг экспертизаси ва тасдиқланиши.

Намунавий ўқув дастури таянч олий таълим муассасасининг тегишли кафедраси, факултет (ёки таълим муассасаси) услубий (илмий) кенгашида мухокама қилинади ва унинг тавсиясига мувофиқ ректор томонидан тасдиқланади. Мухокама жараёнида намунавий ўқув дастурига камида 2 та ташки тақриз олинади.

Вазирлар Маҳкамасининг қарори билан белгиланган ижтимоий фанлар бўйича тузилган намунавий ўқув дастурлари маҳсус методологик комиссиясига мухокама учун топширилади.

Барча фанлар бўйича тузилган намунавий ўқув дастурлари олий ўқув юртлариаро илмий-услубий бирлашмалар фаолиятини мувофиқлаштирувчи Кенгаш экспертизасидан ўтиши шарт ва унинг тавсияси билан вазирлик томонидан рўйхатга олинади ва амалга киритилади.

Намунавий ўқув дастурларини рўйхатга олиш ва амалга киритиши.

Намунавий ўқув дастурлари вазирликнинг тегишли бошқармаси томонидан тасдиқга тавсия этилади ва рўйхатга олинади. Бу ҳақда намунавий ўқув дастури бош вароғига белги қўйилади. Намунавий дастурнинг этalon нусхаси вазирликда сақланади.

Намунавий дастур Давлат Таълим Стандарти ўзгарганда ёки ўзга ҳолларда 3 йилда бир марта қайта ишлаб чиқилиши ва ушбу тартибга асосан қайта экспертиза ва тасдиқдан ўтиши зарур.

Намунавий ўқув дастури тасдиқланган ва рўйхатта олинган кундан бошлаб амалга киритилади.

Намунавий ўқув дастурларини кўпайтириш ва тарқатиш.

Намунавий ўқув дастурларини кўпайтириш ва тарқатиш ҳуқуқи вазирликнинг буюғи билан белгиланган таянч олий таълим муассасалари, нашр маркази (ЎАЖБНТМ) ва ОЎМММИ га берилади. Нашр этиш ёки

кўпайтириш билан боғлиқ харажатларни инобатга олиб дастурга нарх белгиланиши мумкин.

Дастурга муаллифлик хуқуки.

Намунавий ўқув дастурини тузиш бўйича ижодий гуруҳ таркибида иштирок этган муаллифлар ўзларининг илмий-услубий ишлар рўйхатига ушбу дастурни киритишлари, танловларда иштирок этишлари мумкин. Бошқа муаллифлар, услубчи-олимлар ушбу ўқув дастурлардан фойдаланганлиги ҳақида тегишли жойда ҳавола беришга мажбур.

Наъмунавий ўқув дастурини тузишда қуидаги қоидаларга амал қилиш талаб этилади.

- дастурнинг қатъийлилиги: жамиятимиз тараққиётининг ҳар бир босқичида фан-техника, ишлаб чиқариш ва ижтимоий муносабатлар соҳасидаги ютуқлар даражасини ўзида акс эттириши лозим.
- Илмийлик қоидаси: дастурга борликни аниқ ва ҳаққоний акс эттирувчи, илмий жихатдан текширилган материаллар киритилади, ундаги айрим эскирган материаллар олиб ташланади.
- Дастурда ўқув материалларини тўғри танлаш, унда исботлар, мисоллар ва хулосаларнинг тўғри уйғунлашувига эътибор бериш керак, чунки аниқ мисоллар бўлмаса, назарий материалларни тушуниш қийиндир.
- Назариянинг амалиёт билан бирлиги қоидаси: дастурда берилаётган назарий маълумотларни ҳаётда ва ишлаб чиқаришда тутган ўрни ёритилиши лозим.

Ўқув дастуридаги материаллар 2 хил усулда баён этилиши мумкин:

- А) кетма-кетликни мунтазам усули: бунда дастурнинг ҳар бир тегишли қисми берилган материалларнинг давоми бўлиб, талабаларни ўзлаштириши учун қулайлик туғдиради.
- Б) концентрик ёки марказлашган усул: бунда ўқув материали кейинги босқичларда мураккаблашган ҳолда такрорлаб борилади.

Таянч сўз ва иборалар:

ДТС, йўналиш, мутахассислик, классификатор, касбий фаолият доираси, касбий мослашиш имкониятлари, таълимни давом эттириш, ўқув режа, фан блоклари, намунавий ўқув дастури, ишчи ўқув дастури, тақриз, экспертиза, муаллиф, марказлашган усул, кетма-кетликнинг мунтазам усули.

Назорат саволлари:

1. Давлат Таълим Стандарти деб нимага айтилади?
2. Давлат Таълим Стандартларининг қандай тоифалари мавжуд?
3. Классификатор деб нимага айтилади?
4. Давлат Таълим Стандартларининг мақсад ва вазифалари.
5. Қандай билим соҳаларини биласиз?

6. Давлат Таълим Стандартларининг таркибий қисмлари.
7. Малака талаби ҳақида тушунча беринг.
8. Ўқув режа ҳақида тушунча беринг.
9. Ўқув режани тузишда қандай омилларга асосланади?
10. Намунавий ва ишчи ўқув режанинг фарқларини айтиб беринг.
11. Ўқув дастури ҳақида тўлиқ маълумот беринг?
12. Намунавий ва ишчи ўқув дастурларининг фарқларини айтиб беринг?